

آسیب‌شناسی‌های تک فرزندی در جامعه (با نگاهی به دستورات اسلامی)

فاطمه علیزاده^۱، محمدمهدی کریمی نیا^۲، مجتبی انصاری مقدم^۳

^۱ سطح دو (کارشناسی) رشته فقه و اصول، مدرسه علمیه فاطمه الزهرا (س)، کوی علوی اهواز، فعال فرهنگی و پژوهشگر

^۲ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم (نویسنده مسئول)

^۳ دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه میبد، مدرس دانشگاه

چکیده

تک فرزندی پدیده‌ای است در علم جامعه‌شناسی، نوعی از خانواده هسته‌ایست که از تغییر در سبک زندگی افراد جامعه‌پذیر به وجود می‌آید از این والدین با اتکا بر جنبه مالی باعث شده که این پدیده ظهور به صورت امری منطقی قلم داد شود تلقی اینگونه از والدین این است که فرزند واحدی را تربیت کنند. هدف اصلی تحقیق بررسی تک فرزندی سلامت کودکان، مسایل مربوط به معایب مزایای تک فرزندی و پیامدهای آن می‌باشد. نتایج یافته‌های پیشرفته در حال توسعه امروزی داشتن فرزند زیاد چند مطلوب نیست تامین لوازم آسایش زندگی برای تعداد کمتری از فرزندان مقدور است. لذا والدین به داشتن یک تا سه فرزند اکتفا می‌کنند. این تعداد کم فرزندان، فرزندسالاری را به دنبال خواهد داشت. در بعضی موارد نیز اختلالات رفتاری، بچه‌ها در محیط خانه به علت حمایت‌های زیاد تأمین شدن بی اندازه، تجربه نکردن شکست لوس بی مسیولیت بار می‌آیند. و در آینده‌های نه چندان دور در محیط اجتماع هم برای خود هم برای اطرافیان مشکل ساز خواهند بود. در هیچ زمان کم فرزندی یا کم فرزندی در جامعه ایران مانند زمان حال فراگیر نبوده است؛ در اسلام نیز به داشتن چند فرزندی با رعایت شرایطی توصیه شده است. و از تکثیر نسل به عنوان یکی از اهداف مهم ازدواج یاد کرده است احساس تنهایی، لجبازی، شکنندگی، کم‌تحملی، پرتوقعی، سرخوردگی، اعتماد به نفس کاذب و بسیاری از آسیب‌های رفتاری و دیگر از جمله پیامدهای روحی و روانی تک فرزندی است. که بنا به نظر روانشناسان حمایت‌های بی دریغ پدر و مادر هم نمی‌تواند جایگزین مناسبی برای کمرنگ شدن آن باشد چرا که تنهایی باعث میشود تا کودک در برقراری ارتباط با دیگران دچار مشکل شود. و نتواند با سایر همسالان برخورد مناسبی داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: تک فرزندی، خانواده تک فرزند، جمعیت، فرزندسالاری

مقدمه

خانواده کوچکترین اجتماع انسانی است که در روابط اعضای آن در درجهی نخست از پیوند عاطفی و خوبی نشأت میگیرد. هریک از اعضای خانواده مثل همسری، پدری، مادری و فرزندی تکالیف حقوقی خاصی نسبت به هم را ایجاد میکنند. موضوع تکفرزندی و آسیبهای اجتماعی آن در کتابها و مقالات گوناگونی مورد بررسی قرار گرفته از جمله کتاب روانشناسی تکفرزندی به قلم علی اسلام زاده و آسیبهای تک فرزندی از دیدگاه اسلام به قلم کریم دژ برز و در مقاله آسیبهای اخلاقی کاهش جمعیت فرزندان به نویسندگی علی ملکوتی نیا این موضوع کار شده است که در این مقاله به بررسی زیستشناسی تکفرزندی و پیامدهای اخلاقی تک فرزندی یا کم فرزندی شامل فرزند سالاری، فردگرایی، از قبیل فروپاشی نظام خویشاوندی و بحران سالمندی چالشهای جمعیتی فرهنگی اقتصادی... می باشد که میتوان از مراجع این موضوع در نظر گرفت.

امروزه بنابر دلایل بسیاری همانند مشکلات اقتصادی و نگرانی از تأمین هزینه ها، مشکلات چند فرزندی، ازدواج در سنین بالا، جدایی زوجین قبل از به دنیا آمدن فرزند دوم، کافی دانستن یک فرزند و دلایل بسیار دیگر تعداد والدین تک فرزند رو به افزایش است. و خانوادهها خود نیز به این امر راغبترند. غافل از اینکه گاهی اوقات تکفرزندی بسیار مشکلتر از چند فرزندی است، چرا که والدین فقط یک فرصت غیرقابل تکرار برای تربیت تنها فرزند خود دارند. و به همین دلیل نیز سعی میکنند حداقل تلاش خود را برای دوری جستن از هر نوع اشتباه جبرانناپذیر به کارگیرند که این امر فشار زیادی را بر والدین تک فرزند وارد میسازد. در حقیقت نظام خانوادگی تک فرزندی همچون نظام خانوادگی چند فرزندی شمشیری دو لبه است. که نقاط قوت آن عبارتند از اینکه صمیمیتی عمیق بین والدین تک فرزند وارد میسازد. در حقیقت نظام خانوادگی والدین و فرزندان برقرار است. میتوان شرایطی را ایجاد کرد که کودک فارغ از مزاحمت دیگران زندگی خود لذت ببرد. و همچنین والدین قادرند تمام توجه خود را به یک فرزند معطوف سازند. نه اینکه آن را میان فرزندان متعدد تقسیم کنند از طرف دیگر برخی از نقاط ضعف تک فرزندی شامل چشمپوشی بر رفتارهای ناپسند کودک توجه بیش از اندازه به او و وابستگی شدید عاطفی بین فرزند و پدر و مادر است اصولاً خانواده تک فرزند بسیار متفاوت هستند. نمیتوان مشخصات واحد و کلیشهای برای آنها تعریف کرد. فرزندآوری در سراسر تاریخ از کارکردهای مهم خانواده است. ترغیب خانوادهها به داشتن یک فرزند سلب شده تا والدین با شعار دو فرزند کافی است. در عمل به یک فرزند اکتفا کنند. تک فرزندی گرچه پدیده جدیدی نیست اما در جامعه ما هیچ زمانی مانند الان فراگیر نبوده است. در میان آموزه های اسلامی نه تنها تک فرزندی توصیه نشده بلکه با آن مخالفت و با رعایت شرایطی دعوت به ازدیاد نسل شده است. به گونهای که در قرآن کریم تکثیر نسل به عنوان یکی از مهمترین اهداف ازدواج معرفی شده است.

الف_ "چالش های ناشی از تک فرزندی"

کسانی که به "زندگی بهتر" می اندیشند باید بدانند که پیشرفت و توسعه همه جانبه در سایه نسل جوان و پرنشاط حاصل میگردد به این منظور کاستن از تعداد فرزندان در خانواده، آفتها و آسیبهایی کلان برجای خواهد گذاشت که اصلاح و جبران آن همیشه و همه جا ممکن نخواهد بود که مهمترین این آسیب ها عبارت اند از:

چالشهای جمعیتی

بحران میزان باروری و تمدید مثل کاهش حجم کاهش جمعیت ملی، بحران کاهش نیروی کار، بحران سالمندی جمعیت، افزایش مهاجرتها بین المللی و تغییرات هویتی و فرهنگی از مهمترین مصادیق چالش های جمعیت به شمار می آیند.

چالشهای فرهنگی - اجتماعی

مهمترین این چالشها عبارت اند از: بحران ساختاری خانواده، شکافهای نسلی بر اثر به هم خوردن توازن جمعیت و کاهش چترهای حمایتی خانواده از سالمندان و افول تدریجی سرمایه اجتماعی.

چالشهای اقتصادی

از نگاه جمعیت‌شناسی، جمعیت در حال رشد و جوان، به کالا و خدمات احتیاج بیشتری دارد.

چالشهای سیاسی امنیتی

کاهش جمعیت جوان، به معنای کم شدن تعداد نیروهای توانمند برای دفاع از اقتدار، امنیت و تمامیت ارضی کشور است. علاوه بر آن، باید کاهش تعداد جمعیت شیعه و فزونی، جمعیت مذاهب، غیرشیعی را نیز معضل یاد شده اضافه کنیم که به سهم خود با تهدیدها دامن خواهد زد.

ب_ " پیامدها و آسیب های تک فرزندی یا کم فرزند "

در تابستان ۱۳۹۱ ش در شهر تهران روی افراد متاهلی که یک فرزند زیر پنج سال داشتند پژوهشی انجام شد که نشان داد: ۳۵ درصد از این پدران و مادران میخواهند همان یک فرزند را داشته باشند و نزدیک به ۵۵ درصد بر آن بودند که دو فرزند داشته باشند و ۸ درصد از آنان نیز خواستار سه فرزند بودند و تنها یک درصد، به داشتن بیش از سه فرزند متمایل بودند. هم‌اکنون خانوادهها فرزند نخست را برای گرم شدن و فرزند دوم را برای تکمیل جنسیت (جور شدن جنس) فرزند میخواهند و نسبت به فرزندان بعدی، گرایش و میلی ندارند. در این میان آنچه به فراموشی سپرده میشود، تربیت و سلامت روحی فرزندان میباشد.

از آنجا که والدین، فرزندان خود را جانشین، و ادامه نسل خویش به شمار می‌آورند، و برای آینده آنها نگرانی دارند، به همین جهت، بی توجهی به سلامت جمعی و اخلاقی آنها در دراز مدت، آسیبهایی را به وجود خواهد آورد، که هم سعادت فرزندان و هم آسایش و آرامش پدر و مادر را به خاطر خواهد کشید که در ادامه به تعدادی از این پیامدها و آسیبهها اشاره میکنیم:

۱- فرزندسالاری

فرزندان خانوادههای کم جمعیت، به فرزند سالاری میرسند و جامعه پذیری متفاوتی را می‌آموزند؛ زیرا امکانات خانواده بر فرزندان متمرکز میگردد. و پدر مادر با حمایت و توجه بیشتری از آنان نگهداری میکنند. محوریت یافتن شادکامی فرزندان و در کانون توجه قرار گرفتن خواسته‌هایی خداوند از آنان، هزینه شدن بیشتر امکانات خانواده برای خوشنودی خاطر فرزندان و

^۱ ملکوتی نیا، ۱۳۸۵، «آسیب های اخلاقی کاهش جمعیت فرزندان» ص ۷۱.

^۲ -بنگرید به "بیش از یک سوم زنان و مردان همسر دارای یک فرزند زیر پنج سال ساکن تهران، قصد تک فرزندی دارند" و نگاه موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور،

در نتیجه کاهش بعد نظارتی والدین، از ویژگیهای فرزندسالاری در خانواده است. سیاست تک فرزندی در کشور چین، این نتیجه را داشته است که به یک کودک چینی که تنها نوه در خانواده است، بسیار توجه میشود؛ لذا بیشتر این کودکان، چاق و بدن توانمندی و اعتماد به نفساندا در نتیجه بیشتر در معرفی بیماری و نارسایی های رفتاری قرار دارند.

۲. فردگرایی

در گذشته، مصلحتهای اجتماعی پرننگتر دیده میشد و منفعت های فردی را در دامان آن پیگیر میکردند؛ لیکن امروزه منافع شخصی و شادکامی فردی، تمام مناسبات و فرایندهای اجتماعی را تعیین میکند، و این همان هویت "فردگرایی" است که تفکر غالب خانواده های تک فرزند را تشکیل میدهد. در نگاه فرد گرایانه، زندگی فرد از آن خود اوست، نه برای جامعه و نه برای خشنودی، بنابراین، اومیتواند آنگونه که میخواهد و میپسندد، رفتار کند. در این نگاه، عقل، تنها ابزاری برای برآورده شدن خواسته های فردی است و اخلاق و آرمانهای اجتماعی باید خود را با خواسته های افراد همراه کنند.

چیرگی این گفتمان، باعث ظهور فرزندانی شده است که همه چیز را برای راحتی خود می خواهند و به آسایش و منفعت دیگران واقعی نمی فهمند، و در یک جمله: در نظر آنها توجه به دیگران، بی معنا میگردد. در نتیجه، نمیتوان از آنان انتظار انفاق، صبر، گذشت و خیرخواهی داشت؛ چرا که سود و منفعت اینگونه افراد، از همه چیز مهمتر است، و نیز آنان محبت به دیگران و از خودگذشتگی را تجربه نکرده اند، پس توجهشان به ارزشهای اجتماعی کم میشود و سرانجام حتی به پدر و مادرشان نیز عنایت و توجهی نخواهند داشت.

۳. ناسازگاری اخلاقی و اجتماعی

خانواده های تک فرزند و کم جمعیت، به خاطر حاکمیت فرزند سالاری و سیطره فرزند بر فعالیتهای فردی و اجتماعی شدن، ناسازگاری اخلاقی و اجتماعی را تجربه میکنند، چون خانواده های پر جمعیت، به دلیل محدودیت امکانات، به انواعی از نظم نیازمند است. که نتیجه آن، کامیابیها و موفقیتها در کسب فضایل اخلاقی است؛ زیرا در این خانواده ها فرزندان میآموزند که در برابر هم بردباری بورزند قناعت و از خودگذشتگی پیشه کنند، حقوق یکدیگر را پاس بدارند و نظارت و داوری والدین را بپذیرند.

افزون بر اینها، در خانواده های پر جمعیت، زمینه بیشتری برای آزمایش همبستگی و همکاری گروهی گروهی، همچنین چشم پوشی و گذشت فراهم میشود.^۳

۳ - بنگرید به « روایت مردی از مصوبه "خیلی محرمانه" درباره جمعیت / به فرزندانم گفتم زود بچه دار شوند» سایت اقتصاد ایران آنلاین، در تاریخ ۲۰ آذر ۱۳۹۱ ش.

۴ . ملکوتی نیا، ۱۴۳۵ق، «آسیب های اخلاقی کاهش جمعیت فرزندان» ص ۷۳.

این فرزندان با ورود به اجتماع، برای رویارویی با ناکامی ها و نشان دادن همبستگی و سازگاری اجتماعی و توجه به مصلحتها و ارزشهای گروهی آمادگی بیشتری دارند، زیرا در این خانواده های پر جمعیت، دعوا و مشاجره بچه ها زیاد است و این دعوا تمرینی برای زندگی اجتماعی است؛ یعنی بچه ها مجبوراند مشکل خود را به گونهای فیصله داده و تفاهم کنند و یا خود گلیم خود را از آب بکشند.

۴. اختلال در ارتباطات خویشاوندی

یکی از عوامل شادابی و نشاط افراد، پیوندهای اجتماعی است. از این جهت صلهی رحم و ارتباط با خویشاوندان و تعامل با آنها در آموزه های اسلامی مورد توجه خاص قرار گرفته است.

ارتباط خویشاوندی با غیر از پدر و مادر در خانواده های تک فرزندی و کم جمعیت کمتر است و بسیاری از این فرزندان، عمو، دایی، خاله، عمه، برادر و خواهر نداشته و همچنین ارتباطی را نیازموده اند. این فرزندان، وقت خود را بیشتر با رسانه ها را پر رنگ میسازد بنابراین، احتمال بیشتری میرود که هویت این فرزندان براساس آموزه های رسانه های مدرن و استکباری شکل گیرند؛

۵. بحران سالمندی

پیری جمعیت و ورود به دوره کهنسالی بحران سالمندی را به دنبال خواهد داشت، که این دوره از زندگی، خطرات و مشکلات مخصوص به خود را دارد. یکی از مسائل چالش برانگیز در خانواده های تک فرزندی تحمل بار نگهداری والدین سالمند و به دوش کشیدن زحمات بیماری آنها از یک سو و سنگینی هزینه های درمانی والدینا سوی دیگر است که موجب میشود سرانجام والدین را به خانه های سالمندان بیارند، یا دولت، هزینه های نگهداری درمان آنها را برعهده گیرد و یا باید یگانه فرزند خانواده، به تنهایی تمام این هزینه ها، و زحمات را متحمل شود.

در این میان، سالمندان روستایی با مشکلات بیشتری روبه رو میشوند؛ زیرا از یکطرف، فرزندان به شهرها مهاجرت میکنند و از طرف دیگر در محیط های روستایی، به خانه های سالمندان و پزشکان متخصص دسترسی کمتری وجود دارد. علاوه براین، افزایش خانه های سالمندان با نسل آینده و افزایش نسلی است ضمن اینکه فرزندان از تجربیات گرانقدر نسل گذشته، خود محروم میشوند. بنابراین پدران و مادرانی که به آسایش و آرامش دوران پیری خود و سلامت و سعادت فرزندان میانندیشند، لازم است در سیاست فرزند آوری و فرزند پروری خود تجدید نظر کنند.

^۵ -آینده خانواده ایرانی با کارگزاری نسلی، تقی آزاد دارمکی، آینده پژوهی مسائل خانواده، انتشارات مرکز تحقیقات استراتژیک

مجمع تشخیص مصلحت نظام تهران، ۱۳۸۹ ش، ص ۷۹

^۶ -همان، ۱۳۸۹ ش، ص ۸۰

« سیاست غلط کاهش جمعیت ایران »

نقشه بنیادی دشمنان جمهوری اسلامی ایران، تلاش جدی برای کاهش جمعیت کشورهای مسلمان در سراسر جهان است. به عنوان نمونه: ساموئل ها نتینگتون متخصص علوم سیاسی شهیر آمریکای گفته است: « یکی از مشکلات ما در مقابل کشورهای مسلمان، زاد و ولد زیاد در این کشورها است که جنبشهای اجتماعی را آنها به وجود می آورد، بنابراین تا چند سال دیگر که ما کشورهای غربی امتجمعی خواهیم داشت، این برای ما یک تهدید بزرگ است. تمدن اسلامی تمدنی اسن که چالش آن تا حدودی متفاوت از دیگر چالش هاست؛ چرا که این تمدن اساساً ریشه در نوعی پویایی جمعیت دارد. رشد بالای زاد و ولد که در اکثر کشورهای اسلامی شاهد آن هستیم، این چالش را متفاوت کرده اس. امروزه بیش از ۲۰ درصد از جمعیت جهان اسلام را جمعیت بین ۱۵ تا ۲۵ سال تشکیل میدهد. که این خطر بزرگی برای اهداف غرب به حساب میآید.

این دشمنی ها در پوشش شعار فریبنده ی « فرزند کمتر زندگی بهتر! » به همراه اجرای الگوهای توسعه ی غربی که برگرفته از اندیشه های استعماری و ضد انسانی « توماس رابرت مالتوس » اقتصاددان مشهور انگلیسی بوده، از اواخر دهه شصت به بعد، به طور جدی به کانون خانواده های ایرانی را یافت. هرچند در ابتدا، هدف از طرح این شعار، ایجاد یک سیاست موقت برای کنترل جمعیت بیان شد، امادر سالهای بعد- ۱۳۶۷ تا ۱۳۹۰ ش- این شعار در خانواده های ایرانی نهادینه شد و تک فرزندی محبوبیت یافت. با توجه به شرایط آن روز، آثار زیانبار این تفکر، کمتر مورد توجه و نظر اقتصادی کارشناسان و سیاستگذاران قرار گرفت، البته باید گفت اگر این سیاست در آن زمان ضرورت داشت، ادامه آن در شرایط امروز کار عاقلانه ای نیست. با این حال، آیتالله سید محمد حسین حسینی طهرانی، از جمله عالمان روشنبین معاصر در کتابی با عنوان « کاهش جمعیت، ضربهای سهمگین بر پیکرهی مسلمین »^۷. در این میان در سال ۱۴۰۰ ق، مجلس مجمع فقهی اسلامی در مکه مکرمه با صدور قطعنامه‌های، تمدید نسل یا به اصطلاح « تنظیم خانواده » را محکوم و آن را نیرنگی برای کاهش دادن نیروی انسانی کشورهای مسلمان و بهره بردای بیشتر از ثروت های آنان دانسته و تمدید جمعیت را نوعی عمل جاهلی و بدگمانی به خدای متعال قلمداد نمود و از نظر شدهی حرام اعلام کرد.

سیاست کنترل جمعیت در حالی صورت می گرفت که روسای جمهور آمریکا چون، آیزنها ورنیکسون، رسماً یا تجدید نسل در آمریکا مخالفت میکردند. در شوروی نیز علی رغم اینکه ۲۵۰ میلیون نفر جمعیت داشت، مجلس شورای عالی این کشور مقرر نمود: به مادرانی که فرزند زیاد دارند مدال افتخار داده شود. و امروزه نیز مخالفان این سیاستها معتقدند: « فرمول دو بچه (برای

^۷ -بنگرید به « گفتگو با دکتر فرامرز سهرابی، با عنوان چند تأمل درباره فرزندآوری » پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار سید علی خامنه‌ای حفظه الله-موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، در تاریخ: ۱۳۹۲/۱۱/۶ ش،

^۸ -رساله نکاحیه؛ کاهش جمعیت ضربهای سهمگین بر پیکرهی مسلمین، سید محمد حسین حسینی طهرانی، انتشارات موسسه ترجمه و نشر دوره علوم و معارف اسلام، مشهد مقدس، چاپ دوم، ۱۴۲۵ ق، ص ۱۳۹.

هر خانواده) در واقع فرمول نابودی یک ملت است. و این روش همان راهی است که اکنون اروپاییها در آن گرفتار شده اند. این مسئله سیاست غلطی بود که غربیها انتخاب کردند و امروزه پشیمان هستند و سرمایه‌ی سنگینی برای حفظ هویت و فرهنگ خود می‌پردازند، پس چرا باید در مسیری قرار بگیریم که نتیجه آن مشخص است؟

رهبر معظم انقلاب حفظه الله نیز از جمله کسانی بود که دیدگاه انتقادی خود را در طول سالهای ۹۱-۹۰ در جمع نمایندگان مجلس مسئولان نظام مطرح نمود و با سخنانی آشکار و استوار، نگاه خود را به پیگیری توقف سیاستهای مہار جمعیت و ضرورت برنامه ریزی برای رشد جمعیت، معطوف داشت و فرمود: «... خانواده‌ها و جوانها باید تولید مثل را زیاد کنند باید نسل را افزایش دهند. این محدود کردن تعداد فرزندان در خانه‌ها به این مشکلی که امروز هست خطاست!»^۹

«راهکار تغیر نگرش و فرهنگ خانواده‌ها به فرزندآوری»

در طول سالهای پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و آغاز دهه‌ی ۱۳۵۰ تا سال ۱۳۹۰ شمسی، شعار «فرزند کمتر زندگی بهتر» موجب تغیر اساسی در نگرش و رفتار خانواده‌ها در زمینه‌ی فرزندآوری شد که در نتیجه آن امروزه بیشتر زوجهای جوان، دست کم در چند سال نخست زندگی، ضرورتی برای فرزندار شدن احساس نکرده و فرزندداری را مزاحم رفاه و رشد و پیشرفت خود می‌دانند و در واقع، یا نسل جدید فرزند ندارند یا به تک فرزندی علاقه دارند، با آنکه یکی از پورشورترین غریزه‌ها در زنان، مادرشدن و ازدیاد نسل میباشد. با این وجود امروزه ذائقه‌ی بسیاری از ایرانیها با فرزند زیاد داشتن سازگاری ندارد. به نظر میرسد با شرایط پیش آمده، برای ایجادگفتمان افزایش جمعیت با شعار فرزند بیشتر، زندگی شادتری، نیازمند به تمهید سیاستهای فرهنگی منسجم و برنامه‌های آگاهی بخش هستیم در سایه‌ی آن، به اصلاح نگرش خانواده‌ها درباره مسئله افزایش فرزند و نیز میل به فرزند آوری دست یابیم. یکی از راهکارهای تغیر نگرش خانواده‌ها در راستای افزایش جمعیت، تبیین اهمیت خانواده نقد اندیشه‌ی تک فرزندی و بیان آسیبها و پیاندهای کاهش جمعیت در خانواده است.

ت_ «خانواده، رکن جامعه و کانون آرامش»

از آنجاکه هدف سیاستهای استعماری در کاهش جمعیت، کانون خانواده هاست، آنان نگاه خود را به این نهاد مقدس معطوف داشته اند که سخت با ذکر اهمیت آن پی می‌گیریم.

نهاد خانواده اصلیتترین رکن جامعه و بستر فرهنگهای گوناگون و زمینہساز خوشبختی یا سیه روزی انسانها و امتهاست که بر پایه تشکیل خانواده شکل میگیرد و با تولید مثل توسعه می‌یابد از این رو، دین اسلام به سلامت، رشد و پویایی این نهاد

^۹ - محمود احمدینژاد، پایگاه الف به نقل از ایسنا، ۲۵ فروردین ۱۳۸۹ و روزنامه‌ی خراسان، شماره ۱۷۷۳۵، ۱۳۸۹/۱۰/۹

^{۱۰} - بیانات مقام معظم رهبری سید علی خامنهای حفظه الله ۱۳۹۱/۷/۱۹ ش.

مقدس و سرنوشت ساز عنایت ویژه‌های دارالآنچه در متون اسلامی (قرآن حدیث) حکمت بنیادین تشکیل خانواده به شمار آمده است، رسیدن به آرامش روانی، در سایه همسر داری و داشتن فرزند سالم و صالح میباید چنانچه قرآن کریم در این باره میفرماید: **وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ**؛ بنابراین باید گفت هدف اساسی از ازدواج و تشکیل خانواده گسترش ارزشهای انسانی و نشر آرمانهای توحیدی است که این مهم در پرتو تولید مثل میسر خواهد شد. پیامبر اسلام صل الله علیه و آله در این باره فرمود: **مَا يَمْنَعُ الْمُؤْمِنَ أَنْ يَتَّخِذَ أَهْلًا، لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ نَسَمَةً تُثْقِلُ الْأَرْضَ بِإِلَهِ إِلَّا اللَّهُ** با توجه به این سخنان گهربار، در میابیم که از منظر اسلام، وجود فرزند شایسته، و مومن در خانواده از جایگاه بالایی برخوردار است. به گونه‌ای که کثرت آنها میتواند زمینه توسعه و ترویج توحید و سبک زندگی ایمانی را فراهم ساخته، آیین خدا سالاری را در گستره هستی به تماشا گذارد. بررسی نظر اسلام در مورد فرزندآوری و تکثیر اولاد.

فرزندآوری در قرآن

با توجه و عنایت به آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت علیه السلام در میابیم که از نظر اسلام، اصل و مبنا بر داشتن فرزند و فرزندآوری است در قرآن کریم آیاتی وجود دارند که این مهم را تأیید میکنند؛ مانند آیاتی که بیانگر دعا‌های انبیای الهی در مورد درخواست از خداوند متعال مبنی بر خواستن فرزند است. در زیر به برخی از این آیات اشاره میشود:

در قرآن کریم اصل وجود فرزند به عنوان نعمت الهی، متاع دنیا، زینت زندگی، وسیله امتحان، یاری رسانند به پدر و مادر، مطرح گردیده است و داشتن فرزند صالح به عنوان آرزوی پیامبران الهی، نور چشم بندگان خاص خدا، و سبب بشارت خداوند بیان شده است.

«فرزندآوری در روایات»

در روایات اسلامی نیز شاهد تشویق به داشتن فرزند و حتی تشویق به داشتن فرزند زیاد هستیم، در روایات فروانی به این مهم تأکید شده و انتشارات زیبایی در مورد آن بکار رفته است. این روایات که از حیث تعداد نیز زیاد هستند، را میتوان در دسته‌ها

۱۱ - انصاریان، نظام خانواده در اسلام، ص ۳۸۹

۱۲ - و از نشانه‌های او اینکه از نوع خودتان همسرانی برای شما آفریده تا بذنها آرام گیرید و میانتان دوستی و رحمت نهاد. آری در این نعمت برای مردمی که میاندیشند قطعاً نشانه‌هایی است» روم ۲۱/

۱۳ - چه چیزی مانع میشود که انسان مومن زن بگیرد؟ شاید خدا به او فرزندان روزی کند که زمین را از لا اله الا الله سنگین کنند. من لایحضره الفقیه، ابن بابویه (شیخ صدوق)، دفتر انتشارات اسلامی، قم، ۱۴۱۳ ق، ج ۳، ص ۳۸۲، ح و ع ۴۳۴؛ به عوالی اللالی، ابن جمهور دار السیذد الشهداء، قم، ۱۴۰۵ ق، ج ۳، ص ۲۸۸، ح ۳۵ وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، موسسه آل بیت علیه السلام. قم ۱۴۰۹ ق، ج ۱۴ ص ۳ ج ۳

و بخشهای مختلفی تقسیم بندی کرد که در هر دسته به خودی خود دلالت برداشتن فرزند و فرزندآوری دارند. از جمله این روایات میتوان دسته های زیر را برشمرد: روایاتی که در باب دعا برای طلب فرزند وارد شده اند، روایاتی که در مورد ثواب تربیت فرزند و تحمل سختی آن وارد شده اند، روایاتی که در مورد آداب و نحوهی تربیت فرزند وارد شده اند، روایاتی که در ذم کشتن فرزندان و یا ذم خود داری از فرزنددار شدن وارد شده است^{۱۴}.

روایاتی که فرزندان را به عنوان نعمتهای الهی و یا گلی از گلهای بهشتی معرفی کردهاند، روایاتی که بهترین زنان را زنان پر فرزند معرفی میکند و ... بدیهی است که تمام این روایات به داشتن فرزند و فرزندآوری دلالت دارند و حتی در برخی از این دسته روایات به طور صریح به داشتن فرزند و حتی در برخی فرزندآوری زیاد اشاره شده است. در زیر به طور خلاصه به چند نمونه از این روایات اشاره می شود: در روایاتی از امام صادق علیه السلام به نقل از پیامبر گرامی اسلام صل الله علیه و آله میفرمایند: فرزندان را زیاد کنید، چرا که من فردا در روز قیامت با فراوانی شما بر دیگر امتها میبایم. یا در روایت دیگری میفرمایند: «فرزند بخواهید و آن را طلب کنید. زیرا که فرزند و روشنی چشم شادی قلب است» در روایت دیگری جابر بن یزید جعفری میگوید: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: چه چیز جلوگیری مومن شده که برای خود همهی نمی گزیند، شاید فرزندی به او عنایت کند، که روی زمین را به گفتن کلمه توحید (لا اله الا الله) سنگین کند!

همچنین از «پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است که فرمودند: هیچ یک از شما نباید فرزندخواهی را واگذارد، چرا که وقتی انسان بمیرد و فرزندی داشته باشد، از نام و اوازه میافتد»^{۱۵}

آثار مثبت و فواید کثیری برای فرزندآوری است از جمله دستیاری والدین است که در قرآن کریم در آیات مختلف به آن اشاره شد، و آن را بیان داشته است. قرآن کریم در این باهر میفرماید: «و به مال فرزندان نیرو مند مدد بخشیم» و یا در جای دیگری میفرماید: «با چهارپایان و فرزندان یاریتان کرده»^{۱۶}. و در سوره نوح میفرماید: «و به وسیله اموال و فرزندان یاریتان میکند»^{۱۷}

^{۱۴} همان .

^{۱۵} - کلینی، ۱۳۷۵، ج ۶: ص ۲.

^{۱۶} - مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۱: ص ۸۴

^{۱۷} - ابن بابویه، ۱۳۷۶، ج ۵: ص ۹

^{۱۸} - متقی هندی، ۱۳۹۷، ج ۱۶، ص ۲۸۱

^{۱۹} اسراء ۶.

^{۲۰} - شعراء: ۱۳۳.

^{۲۱} نوح: ۱۲.

در این آیات خداوند متعال خطاب به گروه‌های مختلف انسانی، داشتن فرزند را به عنوان یک نعمت الهی و کمک دستیار والدین معرفی کرده است داشتن فرزند برای والدین، همانند داشتن نیرو انسانی است. که میتواند در کارها و مسیولیت‌ها پدر و مادر را کمک و یاری رساند.

از دیگر فواید فرزندآوری و تکثیر اولاد در صورتی که صالح باشند و متناسب بادستورات اسلامی تربیت شوند، این است که فرزندان ادامه دهنده‌ی راه والدین به ویژه پدر خواهند بود. در واقع «فرزند صلاح، بهترین یاور در مسیر حرکت خانواده، به سوی خداست»^{۲۲} از دیگر فواید و آثار فرزندان و تکثیر اولاد این است که فرزند صالح جز اعمال متأخر برای والدین به حساب آمده و والدین در اعمال صالحی که فرزند پس آنها انجام دهد شریک خواهند بود در مورد اعمال متأخر در قرآن کریم اشاراتی آمده است، مانند آیه‌ی «آنروز آدمی به هرنیک دیدی و موخر عمر کرده از نتیجه همه آگاه خواهد شد»^{۲۳}.

نتیجه گیری

جامعه ای که همه آحاد آن تک فرزندان باشند قطعاً جامعه ای دلپذیر و دوست داشتنی نیست. انسانهایی درونگرا و فاقد اعتماد به نفس و در عین حال مغرور که توانایی ارتباطات قوی اجتماعی را ندارند و در لاک تنهایی خویش فرو می روند. جامعه تک فرزند شبیه شبه جزایری منفرد است که روابط عاطفی در آن به حداقل می رسد. انسانهایی افسرده و درونگرا این جامعه را تشکیل می دهند که طبیعتاً احساس پوچی و گرایش به خودکشی در آن به شدت افزایش مییابد. تصور آپارتمان نشینی، تک فرزندی و زندگی مجردی در کنار هم در یک شهر بزرگ و فاقد مولفه های فرهنگی مثبت دشوار و پیامدهای آن غیرقابل پیشبینی است. مسئله مهمتر جمعیت کشور است که به سوی سالمندی و میانسالی و کمبود نیروی انسانی پیش میرود. مسئله ای که باید حل ریشه‌های آن در رأس تصمیمات و برنامه های دولتمردان قرار گیرد. البته از سوی دیگر باید به این نکته هم توجه داشت که افزایش تعداد موالید بدون تأمین زیرساختها به طور قطع در سالهای آتی، کشور را با مشکلات عدیده‌ای چون نبود مسکن، کاهش منابع و از بین رفتن فرصتهای شغلی تحصیلی روبه رو می کند.

^{۲۲} -قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۱۰ ص ۴۹

^{۲۳} -قیام: ۱۳.

منابع

قرآن کریم

۱- آزاد ملکی، تقی، آینده خانواده، ایرانی با کارگزاری آینده پژوهی مسائل خانواده انتشارات مرکز تحقیقاتی استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام تهران ۱۳۸۹ ش.

۲- احمدی نژاد، محمود، پایگاه الف به نقل ایسنا ۲۵ فروردین ۱۳۸۹ و روزنامه خراسان شماره ۱۷۷۳۵. ۱۳۸۹/۱۰/۹

۳- انصاریان، حسین، نظام خانواده در اسلام، قم: ام ابیها، چاپ ۱۳۸۶، ۲۴.

۴- ابن بابویه (شیخ صدوق)، دفترانتشارات اسلامی، قم ۱۴۱۳ ق، ج ۳.

۵- بیانات مقام معظم رهبری خامنه‌ای. سیدعلی حفظه الله ۱۳۹۱/۷/۱۹ ش

۶- سهرابی، سهراب، مقاله گفتگو با، روانشناس با عنوان چند تأمل درباره فرزندآوری پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ نشر آثار سید علی

خامنه‌ای حفظه الله. موسسه پژوهش فرهنگی انقلاب اسلامی در تاریخ ۱۳۹۲/۱۱/۶ ش

۷- شفیعی سروستانی، ابراهیم، مقاله بایسته‌های تغییر سیاست جمعیتی با تأکید نقش رسانه‌های، ماهنامه معرفت. سال بیست و دوم شماره

۱۸۹ شهریور ۱۳۹۲.

۸- طهرانی، محمد حسین، رساله نکاحیه کاهش جمعیت ضربهای سهمگین بر پیکر مسلمین، انتشارات موسسه ترجمه دوره علوم و معارف

اسلام. مشهد مقدس چاپ دوم ۱۴۲ ق

۹- ملکوتی نیا، علی، مقاله بیش از یک سوم زنان و مردان همسر دار یک فرزند زیر پنج سال ساکن تهران و بگاه موسسه مطالعات

ومدیریت جامع تخصصی جمعیت کشور

۱۰- مرندی، مقاله بروایت از مصوبه خیلی محرمانه درباره جمعیت به فرزندانم گفتم زود بچهار شوند. سایت اقتصاد ایران آنلاین در تاریخ

۲۰ آذر ۱۳۹۱ ش

۱۱- مک بین، بیل، مقاله تأملی درباره خانواده تک فرزندی ماهنامه سیاحت غرب مرکز پژوهش اسلامی صدا و سیما شماره ۶.